

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Кваліфікаційна робота

з теми: **ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА
УРОКАХ МИСТЕЦТВА**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
групи ММ1-М23
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Мороз Марія Юріївна

Керівник:
Борисова Тетяна Валеріївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Аліксійчук Олена
Станіславівна,**
кандидат педагогічних наук,
доцент

м. Кам'янець-Подільський
2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА	
1.1. Сутність і зміст поняття «емоційний інтелект».....	11
1.2. Художньо-педагогічний потенціал мистецтва у формуванні емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку.....	23
1.3. Інтегративні технології як інструмент формування емоційного інтелекту молодших школярів на уроках мистецтва.....	33
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА	
2.1. Діагностика стану сформованості емоційного інтелекту молодших школярів	45
2.2. Методичний інструментарій формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва.....	55
2.3. Хід та результати дослідно-експериментальної роботи з формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва.....	61
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний період історичного поступу нашого суспільства характеризується суцільною технологізацією, цифровізацією усіх галузей життєдіяльності людини, раціоналістичним ставленням до оточуючого світу, що зумовлює нівелювання таких споконвічних людських цінностей, як духовність, моральність, емпатія, етичність поведінки і ставлення до оточуючих тощо.

Дуже часто наші сучасники, а особливо зростаюче покоління, нехтують саме емоційними аспектами життя, надаючи перевагу суто раціоналістичним способам осягнення світу й існування у сучасному світі. Однак, як відомо, саме емоційна сфера є тією органічною складовою людської особистості, яка самою природою покликана виступати головним механізмом внутрішнього регулювання її психічної діяльності, супроводжувати людину під час різного виду проявів життєвої активності, різноманітних ситуацій, із якими вона зіштовхуватиметься впродовж свого життя.

Сформована емоційна компетентність здатна забезпечити не лише успішність людини у різних сферах життя, зокрема у навчальній, соціальній, професійній діяльності, а й сприяти подоланню таких негативних психологічних станів особистості, як тривога, імпульсивність, гнів, роздратованість, агресивність, самотність, пригніченість тощо, які дуже часто відчують сучасні люди, особливо діти.

Необхідність вирішення такого типу кризових завдань, які постали перед усім нашим суспільством, зумовила активний пошук сучасною науковою, педагогічною спільнотою шляхів формування емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку освіти як ефективного інструмента активізації емоційної сфери дитячої особистості, осмисленого й усвідомленого керування власними емоціями, інтелектуального тлумачення емоційних проявів оточуючих для налагодження комунікативних зв'язків, психологічної комфортності та успішної подальшої життєдіяльності.

Надзвичайно потужним потенціалом щодо формування емоційного інтелекту молодших школярів володіє мистецтво. Так, кращі твори мистецтва якраз характеризуються здатністю «занурювати» людину у світ емоцій і почуттів, надихати, переживати широкий спектр різноманітних емоційних станів, викликати катарсичні відчуття, емпатію тощо.

Серед усіх шкільних предметів, які вивчають молодші школярі у сучасних закладах загальної освіти, найбільші можливості щодо формування емоційного інтелекту дітей мають уроки інтегрованого курсу «Мистецтво». Це пов'язано, у першу чергу, із специфікою цього шкільного уроку, яка дозволяє поєднувати різні види мистецтва, таким чином застосовувати усі потенційні можливості мистецьких творів для формування емоційного інтелекту учнів. У межах вивчення уроків мистецтва учні мають можливість долучитись до вивчення кращих зразків мистецької спадщини світу, творів різних епох, різних стилів та жанрів, створених талановитими художниками, музикантами, театральними та кіно режисерами, долучаються до різних видів мистецької діяльності (сприйняття мистецтва, практична, творча, ігрова тощо мистецька діяльність), що, за умов грамотного педагогічного керівництва й цілеспрямованості учителя на вирішення окреслених завдань, позитивно впливає на формування їх емоційно-інтелектуальної царини.

Зважаючи на суспільну значущість проблеми формування емоційного інтелекту у зростаючого покоління, особливо у початковий період становлення й розвитку особистості, враховуючи значні ресурси, які містять твори мистецтва та потенціал мистецьких уроків у ЗЗСО для вирішення визначених завдань, значущості набуває проблема віднайдення ефективних мистецько-педагогічних інструментів, зокрема інтегративних технологій, спроможних забезпечити ефективне формування емоційного інтелекту молодших школярів на уроках «Мистецтво». Це свідчить щодо актуальності обраної теми кваліфікаційної роботи: «Формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва» і обумовлює необхідність її окремої наукової розробки.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Проблема наукового вивчення емоційної сфери особистості, зокрема емоційного інтелекту як важливої складової психіки людини досить широко досліджувалась відомими вченими різних галузей гуманітарного знання впродовж багатолітньої історії розвитку наукової думки.

Так, витоки осмислення значущості емоцій для формування гармонійно розвиненої особистості віднаходимо ще у працях відомих античних філософів, зокрема у трактатах Аристотеля, дещо пізніше – у наукових працях французького філософа Рене Декарта, Девіда Юма та ін.

Великий внесок у наукове дослідження сутності поняття «емоційний інтелект» здійснили закордонні науковці, серед яких: знаменитий фізіолог Чарльз Дарвін, психологи Р. Ліпер, Е. Торндайк, Д. Майер, С. Шехтер, П. Саловей, Д. Карузо, В. Пейн, Р. Бар-Он, К. Петридес, Е. Фернхем Д. Гоулман та ін, а також вітчизняні вчені – А. Черверик-Бурчак, Е. Носенко, В. Коврига та ін.

Ресурси мистецтва, його художньо-педагогічні можливості щодо формування емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку висвітлено у працях відомого педагога В. Сухомлинського, наукових розвідках сучасних дослідників (Т. Котик, Ю. Савченко, О. Власова, Т. Дорошенко, Г. Брославська, Т. Дрига, М. Савчин, Ю. Шевченко, Н. Алексєєва, В. Любчин, Т. Скорик).

Питання впливу мистецької інтеграції на емоційну сферу особистості, педагогічної значущості інтегративних технологій як інструмента формування емоційного інтелекту молодших школярів на уроках мистецтва ґрунтовно вивчалися сучасними вітчизняними музичними педагогами: Л. Масол, Л. Савенковою, Л. Добровольською, Г. Костюк, В. Мішеченко, С. Пішун, С. Гончаренко, В. Жуковою.

Високо оцінюючи внесок вищевказаних вчених у наукове вивчення й дослідження проблеми формування емоційного інтелекту молодших школярів, зазначимо, що окремі її аспекти на даний час залишаються доволі мало опрацьованими й такими, що потребують подальшої наукової розробки. До таких аспектів відносяться питання визначення критеріїв та показників

сформованості емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку, а також розробки методичного інструментарію, який би можна було використовувати на інтегрованих уроках мистецтва у закладах загальної середньої освіти для формування емоційного інтелекту молодших школярів.

Ураховуючи суспільну значущість проблеми формування емоційного інтелекту у зростаючого покоління, а також недостатню розробленість шляхів і засобів її вирішення в умовах мистецько-освітнього процесу сучасних закладів загальної середньої освіти, темою нашої кваліфікаційної роботи обрано: «Формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментальним шляхом довести ефективність методичного інструментарію формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Об’єкт дослідження – процес формування емоційного інтелекту учнів початкових класів в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методичний інструментарій формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва.

Відповідно до визначеної мети, впродовж виконання кваліфікаційної роботи необхідно було вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати наукову філософську, психологічну літературу з питань емоцій, їх ролі у житті людини, етапів і особливостей становлення й розвитку емоційної сфери особистості, а також функціональних характеристик емоційного інтелекту як показника гармонійно розвиненої особистості й на основі цього аналізу сформулювати власне авторське трактування сутності і змісту поняття «емоційний інтелект»;
- здійснити опрацювання мистецтвозначої, психологічної, педагогічної наукової літератури щодо потенціалу мистецтва впливати на

формування емоційного інтелекту зростаючої особистості, за результатами якого виокремити найбільш значущі фактори, які впливають на ефективність використання потенціалу мистецтва для вирішення завдань формування емоційного інтелекту учнів початкових класів;

- проаналізувати наукові розвідки вчених мистецько-педагогічної галузі знань щодо сутності понять інтеграція, мистецька інтеграція, художньо-інтегративні технології, з'ясувати механізми інтегрування різних за мистецькою природою художніх елементів у єдине ціле, внаслідок чого виокремити найбільш оптимальні художньо-інтегративні технології, які доцільно застосовувати на уроках мистецтва для формування емоційного інтелекту молодших школярів;
- визначити критерії і показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів молодших школярів;
- обґрунтувати рівні сформованості емоційного інтелекту учнів початкової школи;
- діагностувати стан сформованості емоційного інтелекту молодших школярів;
- розробити та експериментально довести ефективність методичного інструментарію формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування розроблених методичних інструментів формування емоційного інтелекту на інтегрованих уроках мистецтва у початкових класах закладів загальної середньої освіти, а також під час позаурочної дозвілєвої діяльності молодших школярів.

Методи дослідження. Для вирішення визначених завдань використовуються наступні методи наукового дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення, порівняння, конкретизація, бесіда, констатувальний та формувальний експеримент.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Наркевицького ліцею Хмельницький району Хмельницької області. У дослідженні взяли участь 15 учнів 3-А класу вказаного ЗЗСО.

Апробація результатів дослідження: результати дослідницької роботи оприлюднювались на таких наукових конференціях:

- VII Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії». м. Кам'янець-Подільський;
- III Міжнародна науково-практична конференція присвячена 90-й річниці з д. н народження засновника кафедри музики Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, народного артиста України, професора Андрія Кушніренка «Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта в умовах полікультурного простору». м. Чернівці.
- XI Міжнародна науково-практична конференція «Modern problems of science, education and society». м. Київ.
- III Всеукраїнський мистецький симпозіум пам'яті професора Бориса Негоди «Верлібри пастелі». м. Кам'янець-Подільський.
- X Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної та початкової освіти». м. Кам'янець-Подільський.
- XVII Науково-практична конференція студентів та магістрантів мистецьких спеціальностей Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження викладено у таких наукових публікаціях:

Мороз М., Борисова Т. Формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами мистецтва мюзиклу. Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (з міжнародною участю) // Кам'янець-

Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти, управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради; [відпов. секр. І. Л. Пукас]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. 117-122 с.

Мороз М., Борисова Т. Використання мультимедійних технологій на інтегрованих уроках мистецтва в початковій школі. Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта в умовах полікультурного освітнього простору. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 90-й річниці з дня народження засновника кафедри музики, народного артиста України, професора Андрія Кушніренка. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 141-146 с.

Мороз М., Борисова Т. Роль емоційного інтелекту в особистості молодшого школяра. The 11th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (January 8-10, 2024) SPC «Sci-conf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2024. 678-682 p.

Мороз М., Борисова Т. Використання арт-терапевтичних технологій на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво». Верлібри пастелі: тези доповідей круглого столу та результати художнього конкурсу III Мистецького симпозіуму пам'яті професора Бориса Негоди (05 квітня 2024 р.). [Збірник в електронному варіанті]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 12-14 с.

Мороз М. Засоби активізації емоційної сфери молодших школярів у процесі аналізу інтерпретації творів мистецтва. Наукові праці студентів та магістрантів мистецьких спеціальностей Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [Електронний ресурс] / [редкол.: В. Лабунець (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 142-146 с.

Мороз М. Ігрові технології як засіб формування емоційного інтелекту молодших школярів. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції //

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти ; [відпов. секр. Н.Г. Каньоса]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 167-171 с.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 70 найменувань та додатків. Загальний обсяг магістерського дослідження – 72 сторінки. Список використаних джерел – 7 сторінок. Робота містить 8 таблиць.

ВИСНОВКИ

Виконана кваліфікаційна робота долучається до наукового осмислення й вирішення актуальної у сучасному педагогічному середовищі проблеми формування емоційного інтелекту молодших школярів. Впродовж підготовки магістерського дослідження було зреалізовано основну його мету, а саме: теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально доведено ефективність методичного інструментарію формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

У результаті роботи над кваліфікаційною роботою ми дійшли таких висновків:

- Різні аспекти проблеми формування емоційної сфери особистості, функцій емоційного інтелекту у гармонійному її розвитку впродовж багатьох віків знаходились у центрі наукової уваги багатьох відомих вітчизняних та закордонних вчених (філософів, психологів, представників педагогічної царини), що віддзеркалено у їх наукових працях. Так, на основі аналізу наукових розвідок дослідників нами було сформульовано авторське трактування сутності і змісту поняття «емоційний інтелект», який ми розуміємо, як інтегроване особистісне утворення, яке свідчить про здатність людини усвідомлено використовувати емоції у процесі власної життєдіяльності. «Емоційний інтелект» є багатокомпонентним психологічним явищем, яке характеризує здатність людини до розуміння своїх емоцій, розпізнавання емоційних станів інших людей, керівництва та управління ними під час міжособистісних стосунків та різного виду соціальних комунікацій.
- Аналіз наукових розвідок представників мистецтвознавчої, психологічної, педагогічної галузі знань, присвячених дослідженню можливостей різних видів мистецтва впливати на формування емоційного інтелекту дітей, сприяв виокремленню найбільш значущих факторів, які можуть впливати

на ефективність використання потенціалу мистецтва для вирішення завдань формування емоційного інтелекту учнів початкових класів. Такими факторами виступають: врахування сенситивного характеру, нестабільності емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку; необхідність добору яскравих, самобутніх, високохудожніх творів для сприйняття та творчості, які здатні активізовувати емоційну сферу школярів і розширювати палітру їх емоцій і відчуттів під час спілкування із мистецтвом; залучення молодших школярів до таких різновидів мистецької творчої діяльності, які забезпечуватимуть їх розкутість та можливість вільно виявляти власні емоційні стани та відчуття; забезпечення єдності інтелектуального та емоційного розвитку дитини, спонукання до усвідомлення власних емоційних станів та реакцій, отриманих у процесі мистецької діяльності, осмислення й свідоме ставлення до емоційних проявів інших людей, відображених у творах різних видів мистецтва.

- Внаслідок вивчення наукової літератури з питань можливостей інтегративних технологій виступати інструментом формування емоційного інтелекту молодших школярів на уроках мистецтва було виокремлено найбільш оптимальні інтегративні технології, які доцільно застосовувати на таких уроках для формування емоційного інтелекту молодших школярів, серед яких: технологія активізації асоціативних уявлень щодо художньо-образного змісту мистецьких творів у процесі їх сприйняття та виконання; технологія переведення до образотворчого ряду образів музичного мистецтва з метою конкретизації емоційних станів та реакцій, викликаних музичними зразками; технологія кількісного збільшення та якісного збагачення аналогій, порівнянь, зіставлень та протиставлень між різними видами мистецтв під час різних видів мистецько-творчої діяльності молодших школярів; практичні мистецькі завдання інтегративного типу, що забезпечують активізацію емоційної сфери учнів початкових класів; технології театральної

спрямованості, зокрема елементи музично-акторської діяльності, які забезпечують комплексне формування різних складових емоційного інтелекту молодших школярів.

- Опрацювання наукової, науково-методичної літератури дозволило з'ясувати, що формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій передбачає реалізацію наступних напрямків: особистісно-психологічного, націленого на формування в учнів початкової школи навичок розуміння та виявлення власних емоцій; міжособистісно-психологічного, який охоплює формування у дітей умінь розпізнавати та аналізувати різноманітні емоційні стани оточуючих; психологічно-практичного, який спрямований на формування умінь усвідомлено керувати емоціями під час комунікативної діяльності та у різних життєвих ситуаціях.
- На основі виокремлених напрямків, з урахуванням висвітлених у проаналізованих працях ідей та міркувань відомих науковців у галузі психології та педагогіки, розроблено критерії та показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів: *здатність до розуміння і виявлення власних емоцій* (передбачає вміння учнів розпізнавати власні емоції, наявність у них конкретних знань щодо емоцій людини, емоційних станів, реакцій тощо, вміння пояснювати їх значення, вміння адекватно оцінювати свій емоційний стан, визначати причину виникнення тих або інших емоцій, позитивно сприймати оцінку власних емоцій); *вміння розпізнавати та аналізувати різноманітні емоційні стани оточуючих* (передбачає сформованість в учнів умінь продуктивного розшифровування емоційної інформації, вміння правильно визначати та описувати різноманітні емоції інших осіб, здатність знаходити зв'язки між мімічними проявами емоцій та емоційним самопочуттям, вміння розрізняти емоційні стани оточуючих); *здатність до усвідомленого керівництва емоціями під час комунікативної діяльності та у різних життєвих ситуаціях* (втілює

навички свідомого реагування на зовнішні подразники та контролю власних емоційних станів, здатність боротися зі стресом, вміння викликати та підтримувати потрібні позитивні емоції, які спонукають до активної діяльності).

- Для діагностики міри сформованості досліджуваних якостей у молодших школярів визначено три рівні сформованості емоційного інтелекту: «високий», «середній» і «низький».
- Розроблено методичний інструментарій формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва.
- На першому етапі формувального експерименту для формування у молодших школярів умінь розуміти та виявляти власні емоції під час різних видів мистецької діяльності було використано такі методичні інструменти: бесіда «Мій світ емоцій», творче завдання інтегративного типу «Квітка емоцій» (відображення емоційного стану, навіяного музикою, за допомогою кольорових фарб), творче завдання «Мій кольоровий ключ до емоцій».
- На другому етапі, націленому на формування у молодших школярів навичок розпізнавати та аналізувати різноманітні емоційні стани оточуючих, було застосовано і впроваджено на уроках мистецтва такі методичні інструменти: гра «Музичні емоції», творче завдання «Вгадай емоцію», інсценізація музичної казки «Казки про п'ять служників: Радість, Смуток, Страх, Здивування і Гнів».
- На третьому етапі, зорієнтованому на формування здатності молодших школярів до усвідомленого керівництва власними емоціями під час комунікативної діяльності та у різних життєвих ситуаціях, застосовувались: ігрове завдання інтегративного типу «Намалюй те, що відчуєш», інтегративне творче завдання арт-терапевтичної спрямованості «Намалюй свій гнів».

- За результатами опрацювання і співставлення отриманих статистичних даних початкової та контрольної діагностики рівнів сформованості емоційного інтелекту учасників експерименту було доведено ефективність розробленого нами і впровадженого в освітній процес закладу загальної середньої освіти методичного інструментарію формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва.

Загалом, здійснені нами впродовж роботи над магістерським дослідженням теоретичні узагальнення, висновки, конкретизації, власні трактування щодо тих або інших аспектів проблеми формування емоційного інтелекту як важливої складової гармонійно розвиненої особистості учнів молодшого шкільного віку, а також елементи розробленого і експериментально апробованого методичного інструментарію формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами інтегративних технологій на уроках мистецтва можуть використовуватись в освітньому процесі сучасних закладів загальної освіти і сприяти оновленню й урізноманітненню педагогічних підходів до вирішення цієї актуальної для сучасного суспільства проблеми.

Виконана кваліфікаційна робота не претендує на всебічне й вичерпне висвітлення усіх без винятку аспектів досліджуваної проблеми. Так, подальшого наукового опрацювання потребують такі напрямки, як: формування емоційного інтелекту учнів засобами музично-сценічної діяльності; застосування засобів екранних мистецтв (мультиплікації, дитячих кінофільмів), елементів казко-терапії як інструментів удосконалення й розвитку емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєва Н. Д. Особливості впливу синкретичного мистецтва на розвиток творчого мислення учнів початкової школи. *Особливості впливу синкретичного мистецтва на розвиток творчого мислення учнів початкової школи*: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету. 2022р. 127 с.
2. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини і її діагностика: дис. на здобуття наук. ступеня док. псих. наук. : 19.00.02. Дніпропетровськ, 2007. 336 с.
3. Бабенко А. Л. Генеза проблеми інтеграції знань в історико-філософському та психолого-педагогічному аспектах: наук. записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Вінниченка. Серія: Педагогічні науки. 2011. Вип. 97. С. 37–39.
4. Барановська І. Г. Мистецькі інтегративні технології в поліхудожньому світі. *Information Technologies in Education*: зб. наук. праць. Херсон, 2019 р. № 2 (39). 41 с.
5. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : навч.-метод. посібник. Київ, 1998. 202 с.
6. Брославська Г. М., Дрига Т. Г. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2020. № 47. 7 с.
7. Гончаренко С. У. Інтеграція наукових знань і проблем змісту освіти. *Постметодика*. №5. Полтава, 1999 р. 3 с.
8. Гресько С. О. Емоційний інтелект як чинник формування згуртованості колективу в сфері ІТ: дипл. роб. магістра. Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 15 с.
9. Гоулман Д. І. Емоційний інтелект. пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків, 2018. 512 с.
10. Данилюк А. К. Сучасне бачення ролі та значення формування у молодших школярів цілісної картини світу: зб. матеріалів Міжнародної онлайн-конференції «Професіоналізм педагога в умовах європейський цифрових інновацій». Дніпро, 2023. 67 с.

11. Дворський Г. І, Чепіга С. Г. Вплив освітньо-музичного середовища на розвиток особистості школяра: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції до 1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи. Київ, 2014. 97 с.
12. Державний стандарт початкової освіти України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
13. Деркач Л. А. Розвиток емоційного інтелекту в дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічний пошук*. 2023. №1 (117). С. 54-55.
14. Добровольська Л. Н. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: матеріали інтернет-семінару Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2017. 183 с
15. Дорошенко Т. В. Інтеграція на уроках музики. *Початкова школа*. 2003. № 4. 26 с.
16. Дорошенко Т. В, Сіліна Л. В. Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва як умови успішної соціалізації. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. №19 (175). Серія: Педагогічні науки. м. Чернігів. 10 с.
17. Животенко Л. І. Розвиток емоційного інтелекту засобами арт-методів (на прикладі діяльності гуртка "Весела карусель" у КПДю). *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2016. Вип. 1. 68 с.
18. Жуков В. П Формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до інтегрованого навчання учнів основної школи: дис. д-ра філософії. 011 Освітні, педагогічні науки. Харків, 2020. С. 19-20
19. Жуков В. П. Технологія підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інтегрованого навчання учнів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. № 1. Серія: Педагогічні науки. М. Чернігів. 46.с.
20. Жукова, А. Г. Міжпредметні зв'язки – ключовий чинник осучаснення педагогічних технологій профільного навчання. *«Освіта ХХІ століття»*:

теорія, практика, перспективи» : матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Дидактика: теорія і практика. Київ, 2019 р. 73 с.

21. Іванченко Є. А. Передумови виникнення інтеграції в історії педагогічної думки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. №3 (56). Київ, 2009. С. 242–243.
22. Ільчук Л. П. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до використання художньо-інтегративних технологій у професійній діяльності. *International scientific and practical conference*. Wloclawek, Republic of Poland, 2021. С. 54-55.
23. Історія вивчення кольору. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%80>
24. Качур М. М. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»: методичні рекомендації до викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» у початковій школі для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Мукачево, 2021. 30 с.
25. Кендюхова А. А. Інтеграційні процеси в системі післядипломної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2003. № 9. с. 21
26. Козловський Ю. М., Козловська І. М. Теоретичні основи та можливості практичного застосування едукативної інтегративності: наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія педагогічні науки. 2014. № 41. С. 7-11.
27. Кольоротерапія – ефективний засіб збереження здоров'я URL: <https://klasnaocinka.com.ua/uk/article/koloroterapiya---efektivnii-zasib---zberezhennya-z.html>
28. Комаровська О. А. Мистецька освіта: передчуття змін та готовність учителя до них. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 3. 12 с.

29. Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти (початкова освіта) URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
30. Котик Т. М. Методологічні засади періодизації становлення і розвитку педагогічних наук та досліджуваних проблем і явищ. *Освітні обрії*. 2020. Т. 50. № 1. 14 с.
31. Коханко О. Г. Історичні аспекти розвитку інтегрованого підходу в освіті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 17: Теорія і практика навчання та виховання: зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 58 с.
32. Ларіонова Н. Б., Стрельцова Н. М. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник. Харків, 2018. 76 с.
33. Ліхницька Л. М. Інтегративні технології професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: теорія та практика : навч.-метод посібник. Київ, 2017. 200 с.
34. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика : монографія. Суми, 2010. С. 510-514.
35. Луцик Д. Проблема інтеграції навчально-виховного процесу в початкових класах, шляхи її розв'язання. Шляхи інтеграції навчально-виховної роботи в початкових класах: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Дрогобич, 1996. 6 с.
36. Льошенко О. А. Психологічні чинники емоційної компетентності осіб з різним рівнем самоактуалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2013. 19 с.
37. Максьом К. В. Емоційний інтелект: основні концептуальні підходи та структурна модель соціально-психологічного феномену. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018, Том. VI, Психологія обдарованості, Вип. 14. 350 с.

38. Масол Л. М, Гайдамака О. В, Колотило О. М.. Мистецтво : Підручник для 3 класу. Київ : Генеза, 2020. 128 с.
39. Масол Л. М, Гайдамака О. В., Колотило О. М. Мистецтво : Підручник для 1 класу. Київ : Генеза, 2018. 144 с.
40. Масол Л. М. Інтеграція (Поліцентрична інтеграція змісту загальної мистецької освіти). *Теорія художньої освіти та виховання*. 2020. №1 (95). 27-29 с.
41. Масол Л. М. Методика навчання інтегрованого курсу "Мистецтво" у 1-2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 86 с.
42. Масол Л. М. Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посібник. Київ, 2021. 130 с.
43. Масол Л. М. Методика художньої освіти та виховання. *Мистецтво та освіта*. №2 (96) 2020. С. 4-5.
44. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. М. Мистецтво : Підручник для 2 класу. Київ : Генеза, 2019. 112 с.
45. Мішеченко В. В., Пішун С. Г. Музичне мистецтво в структурі інтегрованих занять в початковій школі. *Молодь і ринок*. №6 (161). Дрогобич, 2018. 52 с.
46. Ніколаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти. Актуальні питання мистецької освіти та виховання : зб. наук. пр. Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2013. Випуск 1 (1). С. 3-5.
47. Носенко Е. Л., Коврига В. Н. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ, 2003. 140 с.
48. Носенко Е. Л., Коврига В. Н. Емоційна розумність як детермінанта успішності життєдіяльності людини і шляхи її операціоналізації. Вісник ДНУ. Серія: Педагогіка і психологія, 2000. Вип. 6. С. 8-25.
49. Носенко Е. Л., Четверик-Бурчак А. Г. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху: монографія. Київ, 2016. С. 8- 35

50. Носенко Е. Л., Четверик-Бурчак А. Г. Курс лекцій з дисципліни «Теорія емоційного інтелекту» із завданнями для самоконтролю. Дніпропетровськ, 2016. С. 7-44
51. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник. Київ, 2013. С. 210-215.
52. Орлов В. Ф. Мистецтво і педагогічні технології. *Мистецтво та освіта*. №1. Київ, 2001. С. 11-13.
53. Педагогічна і виконавська діяльність М. Леонтовича в контексті розвитку національної системи освіти. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7387/97/>
54. Просіна О. В. «Мистецтво» як один із головних предметів у школі. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/845-mistetstvo-yak-odin-iz-golovnikh-predmetiv-u-shkoli>
55. Сабол Д. М. Розвиток емоційного інтелекту школярів засобами мистецтва. Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: матеріали XIV Міжнарод. наук.-творчої дистанц. конф., Київ, 2020. 224 с.
56. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №12. 2014. 15 с.
57. Савчин, М. В. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ, 2011. 302 с.
58. Скорик Т. В., Дорошенко К. С. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до розвитку комунікативної компетентності учнів: наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. 2018. №1. 137 с.
59. Сохань Л. В., Головаха Є. І., Ануфрієва Р. А., Балакірєєва О. М., Очеретяний В. В. Психологія життєвого успіху: досвід соціально-психологічного аналізу подолання критичних ситуацій. Київ, 1995. 149 с.

60. Сухомлинський В. О. Афоризми. Педагогічний музей України. Серія: Педагогічні републікації. Вип 5. Київ, 2018. 104 с.
61. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори: В 5 тт. Київ, 1977. 284 с.
62. Фагель Т. М. Емоційний інтелект вчителя як запорука ефективності навчального процесу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи: збірник наук. праць. Київ, 2018. Вип. 60. 200 с.
63. Федоренко Є. М. Програма розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в освітньому процесі початкової школи. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали III науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2023. 63 с.
64. Цюряк І. О. Педагогічна і виконавська діяльність М. Леонтовича в контексті розвитку національної системи освіти. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7387/97/>
65. Чебикін О. Я., Павлова О. Я. Становлення емоційної зрілості особистості: монографія. Одеса, 2009. 232 с.
66. Чекановська І. В. Формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: теорія і практика. *Теорія, методика і практика навчання*. №3 (90), 2021. С. 36-37.
67. Широн Ю. О. Тест емоційного інтелекту MSCEIT: опис, валіדיзація та адаптація. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 74. № 1. 140 с.
68. Шпіца Р. І., Коваль Н. О. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *Молодий вчений* №11 (99) листопад, 2021 р. 199 с.
69. Штик Н. В. Інтеграція та міжпредметні зв'язки на уроках мистецької освітньої галузі. *Педагогічний пошук* №3 (115). Методичні публікації. Мистецтво. Луцьк, 2022. 56 с.

70. Янковська І. М. Сучасні підходи до викладання мистецької освітньої галузі в НУШ. Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти: зб. матер. Всеукр. наук.- практ. інтернет-конф. Київ, 2022. 445 с.